

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОЇ КРИТИКИ КИЄВА

*Критика — це правильний кровообіг,
без нього неминучий застій та хворобливі явища.*

Микола ОСТРОВСЬКИЙ

Критика відіграє важливу роль у регулюванні і функціонуванні будь — якого процесу, зокрема й художнього. Наведені у преамбулі статті слова відомого російського письменника відображають значення критики, яка виявляє недоліки і вказує на певні тривожні сигнали, є свого роду щепленням від застою і хворобливих явищ у мистецтві. Тому роль художньої критики у розвитку мистецтва та культури має бути вагомим, адже вона повинна визначати подальший шлях розвитку художнього процесу, тенденції у ньому, виявляти і підтримувати новаторські спрямування, а відтак і мистецькі здобутки. І від того, наскільки критичні огляди та публікації арт-критиків відзначаються професійним, незалежним, аналітичним й неупередженим підходом до висвітлення тієї чи іншої події або явища мистецького життя, багато в чому залежить й успішний розвиток креативної думки і мистецтва.

Закономірним видається спроба окреслити стан мистецької критики в сучасних умовах, зробивши екскурс в минуле, та висвітлити деякі проблеми сьогодення і, звісно, з'ясувати те, наскільки огляди арт-критиків сприяють формуванню «правильного кровообігу» мистецтва, його функціонуванню в умовах активізованих міжкультурних впливів. Адже арт-критика, в найкращих її проявах, оперуючи глибокими знаннями мистецтва, звертаючись до його надбань, здатна виявляти закономірності, смисли й зв'язки поля (системи) сучасного мистецтва, доносячи і розтлумачуючи усе найкраще, що є в арт-просторі світу.

Звісно, міра об'єктивності, що визначає серйозне фахове теоретичне опрацювання питань мистецтва в процесі розвитку художньої критики Києва була доволі різною. Звертаючись до розгляду художньої критики кінця XIX — початку XX ст., зауважимо, що серед часописів, що подавали огляди мистецького життя Києва й усієї України були журнал «Українська хата», «Маски», «Киевская неделя», «Сяйво», «Дзвін», газета «Рада». При цьому суто художнього профілю був лише часопис С.В. Кульженка «Искусство. Живопись. Графика. Художественная печать».

Розглядаючи питання ролі критика та тих критеріїв, якими він має керуватися при оцінці творів, цікаво навести міркування літературознавця М. Євшана (М. Федюшко), який зазначав, що об'єктивно оцінити всі достоїнства і недоліки твору, відчуті і сприйняті креативні нововведення можна лише відмовившись від будь — яких поглядів і засад: «Найкраще не мати критику ніякого світогляду. В момент розглядання твору і момент відбирання його вражень всі принесені нами засади та погляди, будуть нас тільки упереджувати до твору, ставати на перешкоді і віддаляти від творця. Будуть робити нас сліпими» [1]. Безумовно, така гнучкість поглядів була притаманна далеко не всім художнім критикам кінця XIX — початку XX ст., хоча варто зазначити, що нова доба позначена більш професійним характером рецензій та художніх оглядів, в яких наявні ґрунтовні знання та широта поглядів їх авторів, які визначали загальний рівень художньої думки Києва.

Оглядачам художнього життя, що пропагували реалістичне мистецтво, відсутність саме такого підходу, зрештою, завадила розуміти ті твори, де впевнено проявлялися риси імпресіонізму, модерну, символізму, авангарду тощо — тих стилів та напрямків європейського мистецтва, що починають входити до творчого методу художників України, які віддавали перевагу одному напрямку або їх синтезу. Наведемо рядки зі статті О. Пчілки «Українська артистична виставка» з журналу «Рідний край», в якій зазначалося: «Може, дасть Бог, з нашого поля спливе та «язва» декадентства, оттого всякого модернового кривляцтва, що не тільки позбавляє талант всякого особистого обличчя, а часто навіть губить його» [2].

Бачимо, що письменниці не виявляли прихильності до молодих художників, що услід за російськими, польськими й французькими митцями сповідували в своїй творчості ідеї кубістів, футуристів, імпресіоністів тощо. Зокрема вона не сприймала того декоративізму локальної колірної палітри й пружних, звислих ліній, що можна було спостерігати в виробі і картинах художників модерну, адже такі роботи, на її думку, втрачали близькість з «живими» барвами і живими людьми. Власне, в цьому художньому стилі авторка вбачала велику загрозу для художника і його таланту. Тож картини в стилі модерн М. Жука викликали в оглядача лише відчуття жалю й прикраси від того, що художник «має такий гарний, вірний рисунок — але що ж він поробив зі своїх портретів, з тією розкрасою! Обличчя відомого першодумця Шрага, “Матері”, — се ж якісь обірвані помиранці, чи баклажани, а не обличчя!» [3].

Але було й коло тих критиків мистецтва, що могли відчуті, належним чином проаналізувати та дати об'єктивну оцінку художньому життю у Києві. Саме в публікаціях цих критиків, в аналізі художніх творів і мистецьких процесів, визначенню їх вагомості відчувається відсутність упередженості чи тенденційності, що дає можливість говорити про них як про приклади сміливих, незалежних поглядів і міркувань щодо мистецького життя Києва й України.

Серед таких постатей слід навести ім'я Є. Кузьміна, О. Авратинського, Н. Трикулевської, що підтримували прагнення художників відійти від ідеалів передвижництва, долучитися до художніх надбань імпресіоністів, модерну. Вони були популяризаторами нової естетики, критиками з новими поглядами на мистецтво з його європейськими новаціями. Як наслідок, в своїх статтях оглядачі художнього життя відмічали роботи О. Мурашка, Малевича, П. Холодного, М. Жука, В. та Ф. Кричевських, в чийй творчості простежувалося тяжіння до модерну, стилістики імпресіоністів.

В цьому аспекті слід згадати Д. Антоновича, статті якого завжди відрізнялися прагненням дати структуровану, об'єктивну й ґрунтовну оцінку художнього життя України з виявленням недоліків, що заважають їй розвиватися та шляхів їх подолання.

Цінними для розуміння еволюції художнього життя Києва порівняно з європейськими практиками були публікації у журналі «Киевская неделя», художниці О. Екстер та С. Арабова, які виявляли підтримку найновіших художніх течій, зокрема й авангарду, що відображалося в добі ілюстрації до журналу, які репрезентували творчість провідних художників того часу, зокрема на його шпальтах можна було зустріти картини та замальовки Х. Крона.

Як бачимо, в кінці XIX — початку XX ст. особливості критичної думки міста визначалися трьома основними напрямками: популяризаторами нових шляхів в мистецтві, які зосереджувалися на модерні або авангарді та тих, що висвітлювали традиції реалістичної школи живопису, естетичні та художні цінності, породжені практикою передвижництва. Їх висловлювання є прикладом цікавих полемічних роздумів про стан і розвиток художнього життя Києва й України загалом, теоретичних узагальнень.

Художня критика початку XX століття еволюціонувала на тлі активних змін у мистецтві. Натомість сучасний підхід арт-критиків до відображення художнього простору Києва має інші тенденції, обумовлені істотними змінами мистецького життя кінця XX ст., виникненням різноманітних художніх практик, що зумовили переосмислення естетичних ідеалів, критеріїв оцінки та цінності творів мистецтва. Це потребує об'єктивного критичного їх аналізу і, одночасно, викликає необхідність визначення ступеню цієї об'єктивності.

Звісно, давати однозначну оцінку сучасному мистецтву складно, адже художні процеси сьогодення, явища й твори митців ще не пройшли перевірку часом. Однак такі спроби робляться, про що свідчать матеріали журнальної періодики Києва мистецького профілю останнього десятиріччя. Саме на прикладі публікацій таких видань як журнал «Образотворче мистецтво», «Aura», «Fine art» (на сьогодні припинив своє існування, та все ж дає поле для роздумів), «Галерея», «Артанія», «Музейний провулок», «Шо», «Art Ukraine», «Українська культура», газета «Культура і життя», мистецького онлайн — клубу «КрАМ», інтернет журналів «Культурний тренажер», «Korydor» тощо ми будемо досліджувати напрямки розвитку художньої критики.

Прикметною рисою стало те, що сьогодні явища сучасного мистецтва розглядаються філософами, культурологами, арт-журналістами тощо. Частково такий «міждисциплінарний підхід ґрунтований специфікою синтетичних проєктів contemporary art...» [4]. Однак, варто зауважити, що представники вище перерахованих сфер діяльності розглядають явища художнього життя відповідно до специфіки свого предмету. Для нас цінним є висвітлення подій мистецького життя відповідно до мистецтвознавчої проблематики,

що має забезпечувати професійну аргументацію викладених думок. В іншому випадку, як показує практика, художні процеси, «которые требуют специальной проработки, специальных навыков, знания истории искусства и квалифицированного знакомства с новейшими тенденциями, сразу же втягиваются в новостной обмен масс-медиа и канонизируются без всякой экспертизы» [5].

Розглядаючи поле сучасної арт-критики, варто розкрити характер й зміст критичних текстів. Незважаючи на те, що в Києві висококваліфікованих дипломованих мистецтвознавців вистачає, на жаль, кількість статей з ґрунтовним і неупередженим, незаангажованим аналізом певної теми не така вже й висока. Звичайно, неправильним було б не сказати про наявність досить цікавих й сміливих висловлювань, які можна зустріти в журналах «Образотворче мистецтво», «Галерея», «Fine art», «Артанія», «Музейний провулок» а також в деяких електронних виданнях. Та все ж, в сучасних реаліях можна говорити про домінування в статтях інформаційності над аналітикою, їх популяризаторського характеру, що в своїй більшості мають описовий характер сучасного мистецького життя, іноді нагадуючи потік позитивних відгуків, оду тому або іншому митцеві чи події без належного мистецького аналізу й оцінки. Часто певна мистецька подія або проходить непоміченою, або подається як інтерв'ю з її організаторами без виявлення недоліків, сильних сторін, певних тенденцій та подальших теоретичних узагальнень. Такі статті, за великим рахунком, більше нагадують презентацію, яка потребує подальшого вивчення (за умови, що воно варте того). Зазначені процеси, в свою чергу, підіймають питання відповідності арт-критики власній сутності, призначенню і функціям, а відтак і значущості критичної діяльності.

Цікаву замітку знаходимо в журналі «Галерея», автор якої задається влучним питанням, зауважуючи, що «...музеи переполнены выпускниками нашей академии, а галереи современного искусства — выпускниками Киево-Могилянской академии, культурологами. Почему?» [6]. Дійсно, мистецький світ іноді формують куратори з досить сумнівними проектами, ці проекти знаходять висвітлення в періодичній пресі в нейтральному світлі, а художні критики зберігають мовчання.

До того ж кожне видання при відборі тем для розкриття керуються уподобаннями і прагненнями своїх фундаторів, як наслідок, деякі події однобічно висвітлені. Така політика непричетності дещо дивує, адже хочеться бачити «спільну справу» у мистецьких колах.

Усе це, а також брак висвітлення різносторонніх точок зору перетворює друковані періодичні видання з сили, що здатна активно діяти, сприяти виявленню та популяризації справжніх творів мистецтва, на пасивні елементи, такі собі дзеркала, які лише відображають все, що опиняється перед ними без належного відбору і корегування.

Така нейтральність до художніх подій Києва не стимулює митців представляти на суд публіки гідні роботи і створює ситуацію, в якій можливе домінування і впровадження в широку практику демонстрації неякісних творів мистецтва та поширення серед широкого загалу інтересів і поглядів тих людей, що часто розглядають мистецтво не стільки як «бажаний світоч, який висвітлює не тільки зверхній бік, але й моральне життя нації — її духовні запити» [7], скільки засіб власного розкручування, тиражування, що зрештою, може призвести до культурного колапсу.

Міркування про причини такого стану можна знайти в самих же періодичних виданнях. Серед факторів сприяння такій ситуації варто назвати те, що судити про сучасні художні процеси (так само як і брати участь у них) часто — густо беруться люди без належного обсягу знань, які художньо вартісні твори мистецтва можуть не помітити, орієнтуючись на вже розрекламовані імена. Звісно, не варто відкидати ймовірності того, що навіть за таких умов подекуди можуть висловлюватися цікаві зауваження й міркування. Однак, напевно, чим з цих міркувань нефахівці можуть створювати подальші прогнози чи визначити певні закономірності. От і виходить картина сьогодення, в якій, як влучно сказав М. Селівачов, «Фахівець, перш ніж дійти висновків, аналізує величезну сукупність фактів, гіпотез, рефлексує, сумнівається. Дилетант, не обтяжений надміром інформації, коли простудіює три книги, — тут же готовий писати четверту, часом яскравішу і зайнятнішу для більшості, ніж суто наукове дослідження, він завжди має наготові відповіді на складні для фахівця питання, а факти, що не вкладаються в обрану й улюблену їм схему, його мало цікавлять» [8].

Роблячи підсумок даного огляду, зазначимо, що питання сучасного стану, подальшої ролі та розвитку художньої критики потребують ґрунтовного осмислення з метою запобігання випадкам безвідповідальної та необ'єктивної оцінки мистецьких творів сьогодення.

1. *Евиан М.* Суспільний та артистичний елемент в творчості // Літературно-науковий вісник. — 1911. — Бер. — С. 547–555.
2. *Пчілка О.* Українська артистична виставка // Рідний край. — 1911. — № 28/29. — С. 26.
3. Там само.
4. *Сидоренко В.* Перетікання різних модальностей // Сучасне мистецтво: Наук. зб. / ІПСМ АМУ. — К., 2008. — Вип. 5. — С. 90.
5. *Барабанов Е.* К критике критики // Художественный журнал. — 2003. — № 48–49. — С. 30.
6. *Косина В.* Alma Mater: и в печали, и в радости // Галерея. — 2004. — № 2/3. — С. 37.
7. Опішнянський гончар: Перша артистична українська виставка // Рада. — 1911. — № 7. — С. 3.
8. *Селівачов М.* Самодіяльна наука: за і проти // Галерея. — 2002. — № 2 (10). — С. 32.

Анотація. Стаття присвячена художній критиці Києва. Робиться спроба окреслити стан мистецької критики в сучасних умовах, висвітлити наявні проблеми сьогодення та з'ясувати те, наскільки сучасні огляди арт-критиків сприяють підтримці глибокозмислових, креативних мистецьких висловів. Відповіді на ці питання і є метою даної статті.

Ключові слова: художня критика, сучасна мистецька ситуація, періодичні видання Києва.

Анотация. Статья посвящена художественной критике Киева. Предпринимается попытка очертить состояние художественной критики в современных условиях, осветить нынешние проблемы и выяснить насколько современные материалы арт-критиков способствуют поддержке глубокого содержания, креативных высказываний в сфере искусства.

Ключевые слова: художественная критика, современная художественная ситуация, периодические издания Киева.

Summary. This article is dedicated to the Kyiv art criticism. Here an attempt is made to describe the state of art criticism in modern circumstances, to cover the present problems of contemporaneity broadly and to comprehend the point how modern reviews of art critics help to support thoughtful, creative art expressions. Answers to these questions are the aim of the given article.

Keywords: art criticism, modern art situation, Kyiv periodicals.